

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. การสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน โดยการประมวล วิเคราะห์ คัดเลือกและจำแนกตัวแปรชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการออกสำรวจสภาพจริงในหมู่บ้าน เพื่อให้ได้ตัวแปรชี้สภาพอย่างครอบคลุมครบถ้วน และให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความสำคัญความเหมาะสมของตัวแปรชี้สภาพดังกล่าว เป็นเบื้องต้น หลังจากนั้นจึงนำตัวแปรที่ผ่านการประเมิน คัดเลือกมาจัดสร้างเป็นตัวบ่งชี้ แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญทำการประเมินความเหมาะสมของตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านอีกครั้ง
3. การกำหนดและสร้าง เกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยรวบรวมเกณฑ์หรือมาตรฐานต่าง ๆ ที่มีการจัดทำไว้และมีความเกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้ที่สร้างและพัฒนาขึ้นมา เป็นเกณฑ์ชี้วัด และสำหรับตัวบ่งชี้ที่ไม่มี เกณฑ์หรือมาตรฐานใดระบุไว้ได้

สร้างเกณฑ์ใหม่ขึ้นมาโดยการศึกษาสภาพและปัญหาที่เป็นอยู่ แล้วกำหนดเกณฑ์ใหม่อันเป็นสภาพเป้าหมายที่ควรจะเป็น และให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินเกณฑ์ชีวิตนี้ด้วย

4. การประเมินประสิทธิภาพตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชีวิตและการนำตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชีวิตไปประเมินสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้านทดลอง คือ หมู่บ้านห้วยกองเลาะและหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน ตำบลป่าพุด อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน โดยใช้แบบสำรวจสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านและแบบสัมภาษณ์สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในครัวเรือนซึ่งเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลหรือตัวแปรองค์ประกอบของตัวบ่งชี้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น นำข้อมูลหรือตัวแปรที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาจัดทำเป็นตัวบ่งชี้และนำตัวบ่งชี้ที่ได้ของทั้งสองหมู่บ้านมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ชีวิตเพื่อวิเคราะห์ระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน

5. การนำเสนอข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน ตัวบ่งชี้ที่สร้างและพัฒนาขึ้นและผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีความเหมาะสมในการเป็นตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน มีทั้งหมด 47 ตัว แบ่งออก

6 กลุ่ม คือ

ก. ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาระดับพื้นฐานและต่อเนื่อง จำนวน 7 ตัว

ข. ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ จำนวน 6 ตัว

ค. ตัวบ่งชี้สภาพด้านบริการข่าวสารข้อมูล จำนวน 10 ตัว

ง. ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อสุขภาพ การปรับปรุงชีวิตในครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม จำนวน 10 ตัว

จ. ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อสันติภาพและการเมืองการปกครอง จำนวน

7 ตัว

จ. ตัวบ่งชี้สภาพด้านการศึกษาเพื่อศิลป วัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคคล
จำนวน 7 ตัว

ตัวบ่งชี้เหล่านี้ส่วนใหญ่ร้อยละ 51.06 สร้างและพัฒนาขึ้นมาจากข้อมูลที่ได้จากการ
สำรวจสภาพจริงของหมู่บ้าน รองลงมา ร้อยละ 38.30 เป็นตัวบ่งชี้ที่พัฒนามาจากดัชนีหรือตัวบ่ง
ชี้ที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจัดทำไว้ และอีกร้อยละ 10.64 เป็นตัวบ่งชี้ที่พัฒนาจากการ
เสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2. ผลการกำหนดและสร้างเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับ
หมู่บ้าน เกณฑ์ชี้วัด จำนวน 41 เกณฑ์หรือร้อยละ 87.23 ที่ผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญว่ามี
ความเหมาะสมในการใช้เป็นเกณฑ์ชี้วัดได้ และเกณฑ์ชี้วัด จำนวน 6 เกณฑ์หรือร้อยละ 12.77
เป็นเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงค่าของเกณฑ์ใหม่โดยการหาค่าเฉลี่ยจากเกณฑ์เดิมและเกณฑ์ที่ผู้
เสนอแนะ รวมเกณฑ์ชี้วัดค่าตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 47 เกณฑ์

3. ผลการประเมินประสิทธิภาพตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดและผลการประเมินสภาพและ
ปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้านทดลอง

3.1 ผลการประเมินประสิทธิภาพตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอก
ระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน สภาพโดยทั่วไปในการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือตัวแปรเพื่อจัดทำ
เป็นตัวบ่งชี้ของหมู่บ้าน ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลหมู่บ้าน ๆ ละ 2 วัน ใช้เวลา
ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครัวเรือนโดยประมาณ 45-60 นาทีต่อครัวเรือน ซึ่งหากเก็บรวบรวม
ข้อมูลตลอดทั้งวันสามารถเก็บได้เฉลี่ย 7 ครัวเรือนต่อคนต่อวัน แต่หากใช้เวลาเฉพาะช่วง
กลางคืนจะเก็บรวบรวมข้อมูลได้เฉลี่ย 3 ครัวเรือนต่อคนต่อวัน

ตัวบ่งชี้ทุกตัวสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลหรือตัวแปรตามแบบสำรวจสภาพทางการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านและแบบสัมภาษณ์สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในครัว
เรือนได้ครบ แต่มีตัวบ่งชี้ที่ผู้วิจัยไม่มั่นใจในความถูกต้องมากนัก คือ สัดส่วนประชากรอายุ 10
ปีขึ้นไปทำซ้ำบริการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านอย่างน้อย 2 ครั้งต่อสัปดาห์ เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์
ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลอย่างไม่มั่นใจนัก ตัวบ่งชี้ที่ใช้เวลาและความระมัดระวังในการเก็บรวบรวมข้อ
มูลมาก คือ ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการไม่รู้หนังสือของประชากรและการมีงานทำหรือการว่างงานของ

ประชากรวัยแรงงาน ตัวบ่งชี้ที่ควรมีการปรับปรุง คือ ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการไม่รู้หนังสือของประชากร ซึ่งควรจะตัดรายละเอียดของการจำแนกสภาพการเขียนได้แต่อ่านไม่ได้ ออก เนื่องจากคนที่เขียนได้แต่อ่านไม่ได้ไม่น่าจะมีในสภาพความเป็นจริง และตัวบ่งชี้ที่ควรปรับยุบมารวมเป็นตัวเดียวกัน คือ ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการเคยได้รับการอบรมเรื่อง กฎหมายชาวบ้าน และเรื่องการเสียดายประเภทต่าง ๆ ให้รัฐ เพราะความรู้เกี่ยวกับการเสียดาย เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ด้านกฎหมาย

3.2 ผลการประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านห้วยกองเลาะและหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน

หมู่บ้านห้วยกองเลาะและหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน

หมู่บ้านห้วยกองเลาะ มีตัวบ่งชี้ที่ผ่านเกณฑ์ชี้วัดรวมทั้งหมด จำนวน 14 ตัวหรือร้อยละ 29.79 และตัวบ่งชี้ที่ไม่ผ่านเกณฑ์ชี้วัดมีจำนวน 33 ตัวหรือร้อยละ 70.21 ซึ่งสรุปได้ว่าหมู่บ้านห้วยกองเลาะมีระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยภาพรวมในระดับมาก โดยมีสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เป็นปัญหามากที่สุด ได้แก่ ปัญหาด้านบริการข่าวสารข้อมูล รองลงมาเป็นปัญหาด้านการศึกษาเพื่อสุขภาพ การปรับปรุงชีวิตในครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ปัญหาทางการศึกษาเพื่อสันติภาพและการเมืองการปกครอง ปัญหาทางการศึกษาเพื่อศิลป วัฒนธรรมและกิจกรรมพัฒนาบุคคล ปัญหาทางการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ และปัญหาด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานและต่อเนื่อง ตามลำดับ จากผลการประเมินดังกล่าวซึ่งปรากฏว่าหมู่บ้านห้วยกองเลาะมีปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับมาก สอดคล้องกับผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้านซึ่งหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 หรือหมู่บ้านล้ำหลังเช่นกัน

หมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน มีตัวบ่งชี้ที่ผ่านเกณฑ์ชี้วัดรวมทั้งหมด จำนวน 30 ตัวหรือร้อยละ 63.83 และตัวบ่งชี้ที่ไม่ผ่านเกณฑ์ชี้วัดมีจำนวน 17 ตัวหรือร้อยละ 36.17 ซึ่งสรุปได้ว่าหมู่บ้านเกาะทุ่งม่านมีระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยภาพรวมในระดับปานกลาง โดยมีสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เป็นปัญหามากที่สุด ได้แก่ ปัญหาทางการศึกษาเพื่อสุขภาพ การปรับปรุงชีวิตในครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อม รองลงมาเป็น ปัญหาด้านการศึกษาเพื่อสันติภาพและการเมืองการปกครอง ปัญหาทางการศึกษาเพื่อศิลป วัฒนธรรมและ

กิจกรรมพัฒนาบุคคล ปัญหาด้านบริการข่าวสารข้อมูล ปัญหาด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ และปัญหาด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานและต่อเนื่อง ตามลำดับ จากผลการประเมินดังกล่าวซึ่งปรากฏว่าหมู่บ้านเกาะทุ่งม่านมีปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับปานกลางไม่สอดคล้องกับผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้านซึ่งหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 หรือหมู่บ้านก้าวหน้า

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่ได้ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

1. การจัดสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน รวมทั้งทำการออกสำรวจสภาพจริงในหมู่บ้าน เพื่อวิเคราะห์ คัดเลือกตัวแปรชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านให้ครอบคลุมครบถ้วน และให้ผู้เชี่ยวชาญซึ่งคัดเลือกจากเกณฑ์คุณสมบัติที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น คือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานด้านศึกษานอกระบบโรงเรียนและมีประสบการณ์การทำงานด้านตัวบ่งชี้ทางการศึกษาหรือเกณฑ์การประเมินโดยตรง เป็นผู้ประเมินความสำคัญและความเหมาะสมของตัวแปรชี้สภาพดังกล่าว นำผลการประเมินมาวิเคราะห์ คัดเลือกและปรับปรุงตัวแปรชี้สภาพตามข้อเสนอแนะก่อนที่จะกำหนดข้อมูลหรือตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบรวมทั้งกำหนดการคำนวณตัวแปรเหล่านั้นเป็นตัวบ่งชี้ แล้วจึงให้ผู้เชี่ยวชาญชุดเดิมทำการประเมินความเหมาะสมของตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านอีกครั้ง

ดังนั้นจากวิธีการสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ รวมทั้งการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญซึ่งตรงกับข้อเสนอของ เกษม บุญอ่อน (2522) ที่ว่า "การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญควรมีเกณฑ์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแต่ละครั้ง" เชื่อได้ว่าตัวบ่งชี้ที่สร้างและพัฒนาขึ้นมีรายละเอียดครอบคลุมและสามารถนำไปใช้เป็นตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน

2. ตัวบ่งชี้ที่ใช้ชี้วัดสภาพและปัญหาในแต่ละกลุ่มแต่ละด้านนั้น ในความเป็นจริงมีตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ในการวิจัยครั้งนี้คัดเลือกมาเฉพาะตัวบ่งชี้ที่มีความสำคัญและจำเป็นในสภาพปัจจุบันนี้ก่อน คือ เป็นตัวบ่งชี้ที่มีประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง การวางแผนและการบริหารงานเพื่อพัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่ประชาชน เป็นตัวบ่งชี้ที่เป็นปรากฏการณ์ภายในหมู่บ้าน รวมทั้งเป็นตัวบ่งชี้ที่สามารถนำมาถ่ายทอดแปลเป็นแบบฟอร์มข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ ประเมินผลได้ ดังจะเห็นได้จากแบบสำรวจสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านและแบบสัมภาษณ์สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในครัวเรือน ซึ่งตัวบ่งชี้ทุกตัวสามารถนำมาสร้างเป็นคำถามที่มีบรรทัดฐานหรือหน่วยวัดอันเป็นมาตรฐานทั่วไป จากการทำตัวบ่งชี้แต่ละตัวต้องใช้ความละเอียดสูงในการนำไปใช้ ฉะนั้นจึงจำกัดใช้เฉพาะตัวบ่งชี้ที่ให้ประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงทรัพยากรและเวลาประกอบด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ คณะทำงานย่อยเรื่องการติดตามงานและประเมินผล (2527) ที่ว่า "ควรจำกัดจำนวนตัวบ่งชี้ เพื่อทำให้ความต้องการข้อมูล เวลาและค่าใช้จ่ายในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่ำที่สุดและเพื่อให้เราสนใจเรื่องที่มีความสำคัญที่สุด" นอกจากนี้ ธีเนตร นรมณีพิภักษ์ (2529) ได้เสนอในทานองเดียวกันว่า "เครื่องชี้วัดที่นำไปปฏิบัติแล้ว ทำให้การดำเนินงานสิ้นทรัพยากรและเวลามากเกินไป (Timeliness and Economy) จะทำให้ผลที่ได้รับหมดความสำคัญสำหรับการใช้งาน"

3. การกำหนดและสร้างเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน ผู้วิจัยรวบรวมเกณฑ์หรือมาตรฐานต่าง ๆ ที่มีการจัดทำไว้และมีความเกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้ที่สร้างและพัฒนาขึ้นมาเป็นเกณฑ์ชี้วัด และสำหรับตัวบ่งชี้ที่ไม่มีเกณฑ์หรือมาตรฐานใดระบุไว้ผู้วิจัยได้สร้างเกณฑ์ใหม่ขึ้นมา ซึ่งทั้งสองวิธีเป็นวิธีการสร้างเกณฑ์ตามแนวทางในการสร้างเกณฑ์ประเมินที่มีการเสนอไว้ คือ การอาศัยเกณฑ์หรือมาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอยู่แล้ว อีกวิธีหนึ่ง คือ การสร้างเกณฑ์ขึ้นมาใหม่ในกรณีที่ไม่เคยมีการกำหนดเกณฑ์ในสิ่งที่ต้องการประเมินมาก่อน ซึ่งมีอยู่หลายวิธี แต่โดยทั่วไปมักใช้การประชุมผู้รู้เรื่องนั้น ๆ เพื่อพัฒนาเกณฑ์ให้เหมาะสมหรือใช้เทคนิคอื่น ๆ ทดแทน เช่น การใช้เทคนิคเดลฟาย (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533) สำหรับการสร้างเกณฑ์ใหม่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ใช้วิธีการที่เป็นที่นิยมกันดังกล่าวไม่ว่าจะ

เป็นการเชิญผู้ประชุมเพื่อกำหนดเกณฑ์หรือการใช้เทคนิคเคลฟาย เนื่องจากเกณฑ์ชี้วัดส่วนใหญ่มีเกณฑ์หรือมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปใช้อ้างอิงอยู่แล้ว ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์ใหม่จากการศึกษาสภาพและปัญหาที่เป็นอยู่โดยมีข้อมูล สถิติสนับสนุน กำหนดเกณฑ์อันเป็นสภาพเป้าหมายที่ควรจะเป็น โดยมีข้อคำนึงสำคัญ คือ เกณฑ์ต้องชัดเจนและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ยังนำเกณฑ์ชี้วัดไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมและนำผลมาวิเคราะห์ ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะด้วย ดังนั้นจากวิธีการข้างต้นจึงเชื่อได้ว่า เกณฑ์ชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับหนึ่งในการนำไปใช้เป็นเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน

4. ตัวอย่างสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านที่สร้างและพัฒนาขึ้น มีจำนวน 47 ตัวอย่าง และมีเกณฑ์ชี้วัดค่าตัวอย่างสภาพดังกล่าว จำนวน 47 เกณฑ์เช่นเดียวกัน โดยแบ่งหมวดหมู่ออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ ตัวอย่างชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพด้านการศึกษาระดับพื้นฐานและต่อเนื่อง จำนวน 7 ตัวอย่าง ตัวอย่างชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ จำนวน 6 ตัวอย่าง ตัวอย่างชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพด้านบริการข่าวสารข้อมูล จำนวน 10 ตัวอย่าง ตัวอย่างชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพด้านการศึกษาเพื่อสุขภาพ การปรับปรุงชีวิตในครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อม จำนวน 10 ตัวอย่าง ตัวอย่างชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพด้านการศึกษาเพื่อสันติภาพและการเมืองการปกครองจำนวน 7 ตัวอย่าง และตัวอย่างชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพด้านการศึกษาเพื่อศิลป วัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคคล จำนวน 7 ตัวอย่าง โดยตัวอย่างชี้ส่วนใหญ่จะแสดงในรูปแบบของสัดส่วน และมีตัวอย่างชี้บางตัวแสดงในรูปแบบของอัตราและอัตราส่วน จากผลการทดลองนำตัวอย่างชี้และเกณฑ์ไปจัดทำและประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้านทดลอง คือ หมู่บ้านห้วยกองเลาะและหมู่บ้านเกาะทุ่งม่านจะพบว่ามีตัวอย่างชี้บางตัวที่ควรมีการปรับปรุง คือ ตัวอย่างชี้เกี่ยวกับการไม่รู้หนังสือของประชากร ซึ่งควรจะตัดรายละเอียดของการจำแนกสภาพการเขียนได้แต่อ่านไม่ได้ ออก เนื่องจากคนที่เขียนได้แต่อ่านไม่ได้ในหมู่บ้านจะมีในสภาพความเป็นจริง และตัวอย่างชี้ที่ควรปรับปรุงมารวมเป็นตัวเดียวกัน คือ ตัวอย่างชี้เกี่ยวกับการเคยได้รับการอบรมเรื่อง กฎหมายชาวบ้าน และเรื่องการเสียดายประเภทต่าง ๆ ให้รัฐ ดังนั้นตัวอย่างชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านที่จะนำไปใช้ได้จริงจึงควรมีเพียง 46 ตัวอย่างเท่านั้น ส่วนตัวอย่างชี้บางตัวที่มีปัญหาด้านความไม่ถูกต้อง ความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้มานั้นเป็นข้อจำกัดของการเก็บ

รวบรวมข้อมูลซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงและอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของผู้วิจัย

ในส่วนของเกณฑ์ชี้วัดสภาพปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน จำนวน 47 เกณฑ์นั้น เป็นเกณฑ์ในลักษณะเกณฑ์มาตรฐาน (Criterion) ซึ่งผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์แล้วว่าเป็นเป้าหมายที่เหมาะสม แต่จากผลการทดลองในหมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้านพบว่า มีตัวบ่งชี้ของหมู่บ้านทดลองหลายตัวที่มีค่าต่ำกว่าเกณฑ์เป้าหมายมาก แม้จะเป็นหมู่บ้านในระดับก้าวหน้าก็ตาม เช่น ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการใช้บริการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน การได้รับข่าวสารข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ การมีอาสาสมัครประจำบ้านใช้ การมีหรือสามารถใช้จ่ายสมุนไพรหรือยาแผนโบราณ เป็นต้น ดังนั้นควรมีการปรับค่าเกณฑ์บางตัวที่สูงเกินไปให้ลดลงให้เหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติเพื่อผลของการพัฒนา คือ เป็นเกณฑ์ที่ไม่สูงเกินไปจนผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องเกิดความท้อถอยที่จะทำให้ถึงเกณฑ์

5. ความสอดคล้องของระดับการพัฒนาหมู่บ้าน ระดับการพัฒนาหมู่บ้านด้านความรู้และระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่ามีความสอดคล้องกันเสมอ ระหว่างระดับการพัฒนาหมู่บ้านในส่วนของตัวชี้วัดด้านความรู้กับระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน แต่ไม่มีความแน่นอนในความสอดคล้องกันระหว่างระดับการพัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวมกับระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน

ผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวม และระดับการพัฒนาหมู่บ้านด้านความรู้ของหมู่บ้านห้วยกองเลาะและหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน ที่จัดทำโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน และผลการประเมินระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้านห้วยกองเลาะและหมู่บ้านเกาะทุ่งม่านที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ปรากฏผล คือ หมู่บ้านห้วยกองเลาะถูกจัดเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 (หมู่บ้านล้ำหลัง) มีระดับการพัฒนาในตัวชี้วัดกลุ่มความรู้ในระดับ 1 (ต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย) (ตำบลป่าพูล, 2535) และมีระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับมาก เช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านห้วยกองเลาะมีผลการประเมินระดับหมู่บ้านที่สอดคล้องกันทุก ๆ ประเภท ส่วนในหมู่บ้านเกาะทุ่งม่าน ผลการประเมินโดยภาพรวมถูกจัดเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 (หมู่บ้านก้าวหน้า) แต่มีระดับการพัฒนาในตัวชี้วัดกลุ่มความรู้ในระดับ 2 (อยู่ในเกณฑ์เฉลี่ย) (ตำบลป่าพูล, 2535) และมีระดับปัญหาทาง

การศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับปานกลางนั้น จะเห็นได้ว่าในหมู่บ้านเกาะทุ่งม่านมีความ
 สอดคล้องในผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้านด้านความรู้กับระดับปัญหาทางการศึกษานอก
 ระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน แต่ไม่มีความสอดคล้องกับผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้านโดย
 ภาพรวม ซึ่งในส่วนนี้อธิบายได้ว่า เนื่องจากตัวชี้วัดระดับการพัฒนาหมู่บ้าน ตามระบบการ
 พัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) มีความหลากหลายและครอบคลุมทุก ๆ ด้าน ไม่เฉพาะด้านการ
 ศึกษาหรือด้านความรู้แต่เพียงอย่างเดียว ในจำนวนตัวชี้วัดระดับการพัฒนาหมู่บ้าน 34 ตัวชี้วัด
 แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มชี้วัด ได้แก่ กลุ่มชี้วัดโครงสร้างพื้นฐาน กลุ่มชี้วัดผลผลิต กลุ่มชี้วัด
 สาธารณสุข กลุ่มชี้วัดแหล่งน้ำและกลุ่มชี้วัดความรู้ นอกจากนี้ในการจัดระดับการพัฒนาหมู่บ้าน มี
 การพิจารณาจากกลุ่มปัญหาทั้ง 5 กลุ่มนี้ด้วย โดยขั้นแรกจะเปรียบเทียบตัวชี้วัดกับเกณฑ์ซึ่งจัดไว้ 3
 ระดับ คือ ระดับ 3 หมายถึง ตัวชี้วัดสูงกว่าเกณฑ์เฉลี่ย ระดับ 2 หมายถึง ตัวชี้วัดอยู่ใน
 เกณฑ์เฉลี่ย และระดับ 1 หมายถึง ตัวชี้วัดต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย เมื่อได้ผลการประเมินระดับ
 การพัฒนาของตัวชี้วัดแต่ละตัวแล้ว นำมาจัดระดับการพัฒนาเป็นรายกลุ่มทั้ง 5 กลุ่มอีกครั้ง โดย
 จัดไว้ 2 ลักษณะ คือ ค่าเฉลี่ยตัวชี้วัดของกลุ่มอยู่ระหว่าง 2.00-3.00 หมายถึง ไม่มีปัญหา
 ในกลุ่มตัวชี้วัด ค่าเฉลี่ยตัวชี้วัดของกลุ่มอยู่ระหว่าง 1.00-1.99 หมายถึง มีปัญหาในกลุ่มตัวชี้
 วัด หลังจากนั้นนำผลการประเมินกลุ่มตัวชี้วัดมาจำแนกระดับการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งจัดไว้ 3
 ระดับ คือ หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 หมายถึง หมู่บ้านที่ไม่มีปัญหาหรือมีปัญหาเพียง 1 กลุ่มใน
 5 กลุ่มปัญหา หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 หมายถึง หมู่บ้านที่มีปัญหา 2-3 กลุ่มใน 5 กลุ่ม
 ปัญหา และหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 หมายถึง หมู่บ้านที่มีปัญหา 4-5 กลุ่มใน 5 กลุ่มปัญหา
 (ดังนั้นในบางหมู่บ้านซึ่งมีระดับการพัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับหนึ่ง อาจจะมีปัญหาหรือมี
 ระดับการพัฒนาในกลุ่มตัวชี้วัดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแตกต่างกันได้ เช่น หมู่บ้าน ก เป็นหมู่บ้านเร่ง
 รัดพัฒนาอันดับ 3 แต่เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดกลุ่มสาธารณสุข ปรากฏว่าจัดอยู่ในระดับ 1 และ
 เนื่องจากหมู่บ้านมีปัญหาเพียง 1 กลุ่มปัญหาจึงถูกจัดเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 ในทางกลับ
 กัน หมู่บ้าน ข เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 เมื่อพิจารณาเฉพาะตัวชี้วัดกลุ่มสาธารณสุข
 ปรากฏว่าจัดอยู่ในระดับ 2 แต่เนื่องจากอีก 4 กลุ่มเป็นตัวชี้วัดที่มีปัญหา หมู่บ้าน ข จึงถูกจัด
 เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 เป็นต้น

6. การนำเสนอผลประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยภาพรวมของหมู่บ้านและผลการประเมินสภาพและปัญหารายตำบลนั้น เป็นการแสดงวิธีการใช้ประโยชน์ของตำบลและเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านที่สร้างและพัฒนาขึ้น ผลการวิเคราะห์ประเมินสภาพและปัญหาโดยภาพรวมของหมู่บ้าน จะใช้ประโยชน์เพื่อการจำแนกระดับปัญหาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือจำแนกระดับการพัฒนาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน ซึ่งสามารถนำไปเปรียบเทียบกันระหว่างพื้นที่หมู่บ้านต่อหมู่บ้าน อันจะนำไปสู่การจัดลำดับความเร่งด่วนหรือจำเป็นในการพัฒนาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านและการคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมายเป็นเบื้องต้น

ส่วนการวิเคราะห์ประเมินสภาพและปัญหาเป็นรายตำบล จะใช้ประโยชน์ได้มากสำหรับเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและการบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ดำเนินการในพื้นที่นั้น ๆ หากพิจารณาการแบ่งกลุ่มตำบลขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม จะเห็นได้ว่าตำบลซึ่งแต่ละกลุ่มจะเอื้อประโยชน์ที่จำเพาะและแตกต่างกันออกไปในแต่ละตำบล สามารถเป็นเครื่องมือเพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้นำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับขอบข่ายงานของตนเท่านั้น อันจะเป็นการช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากนี้การที่มีการใช้ระบบตำบลขึ้นเดียวกันจะทำให้เกิดการประสานงานระหว่างกันมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยขยายให้การดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการสร้างและพัฒนาตำบลและเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านและการนำตำบลและเกณฑ์ชี้วัดไปประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้านทดลอง มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านไปใช้

1.1 ตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน จำนวน 47 ตัวที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้น เป็นตัวบ่งชี้ที่วิเคราะห์ คัดเลือกมาจากตัวแปรหรือข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือเป็นปรากฏการณ์ในหมู่บ้านทั่วไป ส่วนเกณฑ์ชี้วัดค่าตัวบ่งชี้สภาพดังกล่าว จำนวน 47 เกณฑ์นั้นก็เช่นเดียวกัน สร้างและกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้วัดค่าตัวบ่งชี้ในหมู่บ้านทั่วไป ฉะนั้นตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จึงมีเหมาะสมในการใช้ประเมินสภาพและปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้านทั่วไปเท่านั้น

1.2 ข้อมูลอันเป็นผลวิเคราะห์จากการนำตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านไปใช้ สามารถเป็นเครื่องมือเพื่อการกำหนดกรอบนโยบาย การวางแผนและการบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและระดับประเทศ นอกจากนี้ยังสามารถเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้มีการวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ ตลอดจนเข้าร่วมดำเนินการพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไป

1.3 ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือตัวแปรเพื่อจัดทำตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลควรมีประสบการณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเทคนิคในการสัมภาษณ์และการสังเกตที่จะต้องอาศัยไหวพริบ ความตั้งใจและความอดทนอย่างสูง รวมทั้งเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีรายละเอียดปลีกย่อยมาก จึงต้องการความระมัดระวังและพิถีพิถันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์

1.4 ในการประเมินระดับปัญหาทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยภาพรวมว่ามีปัญหาระดับมาก ปานกลางหรือน้อย โดยพิจารณาจากการที่ตัวบ่งชี้ผ่านเกณฑ์ชี้วัดร้อยละ 80 ขึ้นไป ตัวบ่งชี้ผ่านเกณฑ์ชี้วัดระหว่างร้อยละ 50-80 หรือตัวบ่งชี้ผ่านเกณฑ์ชี้วัดต่ำกว่าร้อยละ 50 ตามลำดับนั้น เป็นเพียงการประเมินรูปแบบหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่รูปแบบการประเมินบังคับใช้สำหรับทุกกลุ่มทุกกรณี สามารถปรับเปลี่ยนได้ทั้งนี้เพราะระดับความพึงพอใจต่อสภาพและปัญหา

ย่อมแตกต่างกันและเปลี่ยนแปลงได้

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัย

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดย่อมเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลไปตามสภาพ ตัวบ่งชี้บางตัวไม่จำเป็นต้องใช้อีกต่อไป เมื่อสภาพปัญหาในได้เปลี่ยนแปลงหรือได้หมดไปแล้ว ในขณะที่เดียวกันอาจมีตัวบ่งชี้ใหม่ที่มีความสำคัญและจำเป็นขึ้นมาแทน ในส่วนของเกณฑ์ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกัน เช่น สภาพและปัญหาหนึ่งกำหนดเกณฑ์ชี้วัดไว้ระดับหนึ่ง เมื่อสภาพและปัญหานั้นได้รับการแก้ไข พัฒนาให้ดีขึ้นอีกระดับหนึ่ง เกณฑ์ชี้วัดสภาพและปัญหานั้นควรต้องกำหนดให้สูงขึ้นกว่าเดิมด้วย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อประกันการครอบคลุมของตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดให้มากยิ่งขึ้นและปรับปรุงให้สามารถเป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและการบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหมู่บ้านพิเศษเฉพาะหรือเขตพื้นที่ต่าง ๆ เนื่องจากการสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดในการวิจัยครั้งนี้ ได้อาศัยตัวแปรที่เกี่ยวกับหรือปรากฏอยู่ในหมู่บ้านทั่วไป แต่บางหมู่บ้านอาจมีสภาพหรือลักษณะพิเศษ (Local specific) นอกเหนือจากหมู่บ้านทั่วไป จึงจำเป็นต้องมีตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดเฉพาะเพิ่มเติม เช่น การพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านชาวไทยภูเขา การพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัดสภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้านในเขตจังหวัดชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้มีตัวบ่งชี้และเกณฑ์ชี้วัด ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้สอดคล้องกันความเป็นจริง